

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

VITA

A SZOCIOLÓGIAI VIZSGÁLATOK ÉS
AZ AGRÁRKÖZGAZDASÁGI MUNKA
ÖSSZEFÜGGÉSEIRŐL

Nagy sikerű összejövetel színhelye volt július 8-án az Állami Gazdaságok Országos Központja, ahol a Magyar Agrártudományi Egyesület Agrárgazdasági Társasága rendezésében *Kunszabó Ferenc*, az Agrárgazdasági Kutató Intézet szociológusa tartott vita-indító előadást „A szociológiai vizsgálatok és az agrárközgazdasági munka” címmel.

A vitaülést *Klenczner András*, az ÁGOK vezérigazgatója nyitotta meg, köszöntve *Erdei Ferenc* akademikust, a vita vezetőjét, *Kunszabó Ferencet* és az üléstermet megtöltő nagyszámú érdeklődő szakembert.

Erdei Ferenc rövid bevezetőjében az előzményekről szólva vázolta a mezőgazdasági nagyüzemeinkben kialakult helyzetet, amelyet az élet, a fejlődés hozott magával. Így a korábbi állapotokkal szemben ma háttérbe szorult az „emberközpontos” szemlélet, a gazdaságosságra, jövedelmezőségre törekvés jóval erősebb, és eluralkodott egy objektív, tárgyi üzemevezetés, ahol a gazdálkodás összes természeti, közgazdasági mutatóit és összefüggéseit sokkal jobban ismerik a vállalatok, üzemek vezetői, mint az emberi kapcsolásokat.

Az Állami Gazdaságok Központjában, de más helyeken is (v.l. az Agrárgazdasági Kutató Intézetben) felfigyeltek erre a nem kívánatos jelenségre, és a

hazánkban az utóbbi években fel-növekvő tudománynak, a *szociológiának* alkalmazásával lépéseket tettek feltárására. A vizsgálati eredmények birtokában azután a többsirányú célkitűzés együtt valósulhat meg: a közvetlen gazdálkodás fejlesztése, a politikai, társadalmi fejlődés és egy jó értelemben felfogott tudományos divat hasznosítása.

A GAZDASÁGOKBAN VÉGZETT
SZOCIOLÓGIAI KUTATÁSOKRÓL

E rövid bevezetés után a szót *Kunszabó Ferenc* vette át, aki előadása elején a kutatómunkának és eredményeinek a vitaforum elé bocsátásával elérendő célt ismertette.

Elmondotta, hogy az Agrárgazdasági Kutató Intézet Munkaökonómiai Osztályán mintegy két éve folyik munkaszociológiai kutató, feltáró munka. Ez elsősorban alapozó, problémamegállapító, módszerkereső tevékenység.

A cél, kettős — mondotta —: egyrészt tényeket, adatokat szolgáltatni a szóban forgó népgazdasági ág menedzseléséhez, másrészt új szemléletmódot, megközelítési utakat és megismerési módszereket kidolgozni a nagygazdaságok számára.

E munka jelen stádiumában — két nagyobb és több kisebb vizsgálat lezárása után — kirajzolódnak a következő évek vizsgálati céljai, és feltárulnak azok a kapcsolódások, amelyek a szociológiai kutatásokat és azok eredményeit a szocialista mezőgazdaság egyes munkaterületeihez, problémaköreihez kötik. E kapcsolódások között előkelő helyet foglal el az agrárközgazdasági munkához való kötődés. A vitaülésen résztvevő agrárközgazdászok kritikái, megjegyzései, hozzászólásai, kiegészítései a látókör szélesítését, új tényezők felvetését eredményezhetik.

A munkásállomány megelégedettségének
motivációjáról

Az ÁGOK megbízása alapján 1968-ban végeztek munkaszociológiai vizsgálatokat a *szekszárdi, szikrai, komáromi és bábolnai* állami gazdaságokban. E vizsgálatok témái között szerepelt, hogy

— milyen munkaszervezési és bérezési formákat alkalmaznak a kiválasztott négy állami gazdaságban;

— ezek a formák mennyiben felelnek meg a korszerű szocialista nagy-gazdaságok követelményeinek általában;

— mennyire fedik a konkrét gazdaságok konkrét gazdálkodási adottságait, szintjét, körülményeit;

— mennyire veszik figyelembe a munkásállomány adottságait, különösen elvárásait, képességeit.

A felmérő munka során, a mind több adat birtokában egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy jóval nagyobb figyelmet érdemelnek a munkások csoportosulásai. Kiderült, hogy pl. egy traktorosnak, vagy állattenyésztőnek stb. egészen más lehet a gondolkodása, világképe, munkaerkölcse, szakképzettsége és technikai érzéke aszerint, hogy melyik *volt társadalmi rétegből* lépett be az illető a gazdaság munkáskollektívájába, továbbá jelenleg milyen környezet-hatások alatt áll.

Az állami gazdaságok körében végzett szociológiai felmérés során felmerült tehát a „rétegekérdés”. A termelőszövetkezetekben hasonló témában végzett későbbi vizsgálatok még nyomatékosan vetették fel a rétegeképződés problémáját, de az előbbtől eltérő módon. A kérdés kibontására tehát még további kutatások váltak szükségessé.

Nagyobb eredményekkel jártak viszont állami gazdasági vonalon a bérezés és munkaszervezetek vizsgálata mellett a *munkásállomány megelégedett-*

ségének feltárására irányuló felvételek. Egyéb munkaszociológiai felmérések eredményeivel ellentétben, megállapítást nyert, hogy a személyi jövedelem nagyságának volt elsődleges motiváló szerepe a megelégedettségben. Sorrendben csak ez után következett az erkölcsi ösztönzés; melynek fontossága azonnal megnő, amint a bérezés szintje megközelíti az elvárt értéket.

Harmadik helyre került az általános mezőgazdasági és konkrét gazdasági presztizs, valamint csak a gazdaságon belül érvényesülő az egyes foglalkozások tekintélye.

Utolsó helyre jutott a vizsgált körben — mint motivációs tényező — a szakmai képzettség. Általános jelenség az állami gazdasági dolgozók között a passzivitás, érdektelenség a továbbképzés iránt. Megoldásnak látszik — helyenként legalábbis eredménnyel járt — bizonyos gyakorlathoz, vizsgához kötött „rangok” elnyerése.

A termelőszövetkezeti parasztság
régli és új rétegződése

Az állami gazdaságokban végzett szociológiai felmérések eredményeinek kiegészítésére, bizonyítására, s mintegy továbbfejlesztésére 1969-ben kísérleti felmérést végeztek a Hatvan melletti Heréd Mátravidéke Termelőszövetkezetében. Vizsgálták, hogy

— a felszabadulás után újrarétegződött parasztság milyen helyzetben érkezett el a tömeges kollektivizálásig;

— az egyes rétegek hogyan helyezkedtek el és rendezkedtek be a termelőszövetkezetekben;

— mennyiben fedezhetők ma még fel a volt rétegek, vagy mennyiben erőszódtak meg az új rétegződés jegyei, illetve melyek azok;

— milyen egymáshoz, s a termelőszövetkezet vezetéséhez való viszonya a különböző rétegekhez tartozó tagoknak.

A rétegl
felism

nyok

közös
jöved

Meg
szocia
ugyan
rétegz
Így a
melős
a tag
alapja
portos
megje
a kü
hetési
rétegl
eltérő
kedne

A réte

A
tatáss
sokná
s inde
sát és
differ
Ez
gálat

folyás
a köz

lelnek
holnap
álló fe
mánya

A
a tény
jelent
böző i
mai
vállal
nye k

A herédi vizsgálatok alapján néhány rétegeképző tényezőt kétséget kizáróan felismerni véltek. Ezek:

- a hagyományos tulajdonviszonyok alapján elfoglalt hely;
- a foglalkoztatás mértéke és a közösből származó személyi (családi) jövedelem nagysága;
- a betöltött munkakör presztízse.

Megállapították továbbá, hogy a szocialista átszervezés a régi rétegeket ugyan megszüntette, de a korábbi rétegződés minden hatását még nem. Így a szocialista átszervezés után a termelőszövetkezeti munkamegosztásban a tagok jórészt a korábbi rétegződés alapján helyezkedtek el, s a régi csoportosulás az új feltételek között is megjelent. S szinte természetes, hogy a különböző létfeltételek és megélhetési körülmények között élő *volt rétegek* tagjai még ma is egymástól eltérően gondolkodnak, éreznek, eselkednek.

A rétegződés üzemgazdasági hatással

A rétegződés hatását a foglalkoztatással kapcsolatos és egyéb elvárásoknál tehát nem lehet elhanyagolni, s indokolt ezekkel a különböző indítatású és gondolkodású csoportokkal differenciáltan bánni.

Ezért kívánják a következő vizsgálatok során felderíteni, hogy

- az egyes rétegek mennyire befolyásolják, segítik, vagy akadályozzák a közös gazdaság fejlődését;
- az egyes rétegek mennyiben felelnek meg ma, vagy fognak megfelelni holnap a magyar mezőgazdaság előtt álló fejlődés emberi és szakmai követelményeinek.

A herédi vizsgálat eredményei arra a tényre is felhívják a figyelmet, hogy jelentős különbségek vannak a különböző indulású társadalmi rétegek szakmai tapasztalata, technikai érzelme, vállalatlaltal és munkával szembeni igénye között. S ha egyszer a különböző

származású rétegek a nagygazdaságok egyes munkaköreit súlyozottan foglalták el, akkor ez a származási rétegződés munkaköri, foglalkoztatási problémává is előlép és ezért jelentősége tovább nő.

Végezetül szólt az előadó a rétegződésről a háztáji gazdaság fejlesztésével összefüggésben. A herédi példából ugyanis kiderült, hogy a háztáji szarvasmarha-állománynak több mint hatvan százalékat a volt önálló gazdák tartják. (Meg kell jegyezni, hogy ez az állomány évről évre csökken Heréden.) A háztáji sertésállomány és az eladott hízosertések létszáma ugyanakkor — a volt agrárproletároknál és a régi szövetkezeti tagoknál — erőteljesen nő. A bemutatott összefüggésből következik, hogy a háztáji jószágértartás, de egyáltalán a háztáji termelés növelésének potenciális alapja a volt agrárproletárok rétege.

Kánszabó Ferenc előadásának végére érve — mintegy zárogondolatként — az alkalmazott szociológiai kutatások és az agrárközgazdaságtan szorosabb együttműködésének szükségességét hangsúlyozta. Kifejezte reményét, hogy a jövőben jóval hatékonyabb, sőt könnyebb lesz munkájuk, ha eleve fokozottan igénylik a közgazdasági elvárásokat, s figyelembe veszik szempontjait. Így — véleménye szerint — a szociológia is használhatóbb, célszerűbb információkat tud nyújtani, hiszen tevékenységének ez tulajdonképpen fő célja.

A VITA

A referátum elhangzása után *Erdei Ferenc*, a vita vezetője mondott köszönetet az előadásért, amelyet érdekfeszítőnek, s a maga számára is sok tekintetben újnak mondott, majd megindította a tanácskozást, felszólítva a vita résztvevőit kritikai észrevételeik megtételére.

A hozzászólások bebizonyították, hogy Kunszabó Ferenc nagyon is élő, sokakat foglalkoztató és érintő aktuális kérdéseket fejtegetett előadásában.

A vita során számosan nyilvánították nézeteiket részben az előadással, részben a kikiüldött vitavázlattal polemizálva, vagy éppen a feltárt gondolatokat támogatva.

A hozzászólók: *Erdei Ferenc*, akadémikus, az MTA főttkára, *Borbély József*, az ÁGOK személyzeti főelőadója, *Tószegi Zoltán*, az ÁGOK Felügyeleti Osztálya csoportvezetője, *Novobáczki Iván*, a TOT elnökének titkára, *Kalocsay Ferenc*, az AKI tudományos osztályvezetője, *Illés Tibor*, a Magyar Mezőgazdaság rovatvezetője, *Kovács Sándor*, a MÉM Közgazdasági Főosztályának osztályvezetőhelyettese, *Szesztai András*, az MTA Szociológiai Kutató Csoportjának munkatársa, *Szűjártó András*, az AKI tudományos munkatársa voltak.

A hozzászólók általában és összességében egyetértettek az előadásban hallottakkal; a gondolatokat, megállapításokat társadalmi méretekben elfogadhatónak, igaznak, a gazdasági egységek vonatkozásában azonban már egyesek vitathatónak tartották. A hozzászólások zöme, a vita főleg az alábbi kérdéses csoportok körét gazdagította elvi és módszertani javaslatokkal:

— a szociológia jelentősége, célja, alkalmazási területe, a kutatási eredmények felhasználási, értékesítési módzatai;

— a „történelmiség” mint szemlélet;

— a rétegek kérdés realitása — a rétegvizsgálatok szükségessége;

— a szociológiai kutatások aspektus-bővítésének és probléma-koncentrálsainak igénye.

Elsőként *Erdei Ferenc* úgyis, mint a vita vezetője és úgyis mint a faluszociológiának több évtizede élenjáró

művelője fejtette ki véleményét, mintegy értékelve s egyben összefoglalva a vitában elhangzottakat. Beszámolóink szűk keretei nem teszik lehetővé a hozzászólások és az összefoglaló részletes ismertetését, ezért be kell érniünk az összefoglaló néhány kiragadott gondolatának közlésével.

A szociológiai szemlélet

A szociológia szemérmetlen, kellemetlen tudomány. Legyen az üzemi, vagy családszociológia, nehezen néz megállapításaival szembe az, aki a saját viszonyaira ismer. Alapvető fontosságú a pártatlan tárgyilagos helyzetfeltárás, tekintet nélkül az érintett felelősök szubjektivitására. Odaadó, fegyelmezett munka, jó metódus és történelmi szemlélet szükséges a társadalmi valóság kiderítéséhez. A vizsgálati eredmények „közvetlen, direkt befogása”, azonnali praktikus felhasználása veszedelmes dolog. — mondotta *Erdei Ferenc*. Nem zárta ki azonban annak lehetőségét, hogy helyenként és egyes esetekben azonnal hasznosítsák a tapasztalatokat.

A történelmiség

Politikus kérdés. Nemesak a fejlődés lemérésére — bizonyos propaganda-célokra —, hanem az események okainak, mozgásának feltárására alkalmas. A propagandaszempontra félre vezet. Nekünk az objektív valót kell látni, ahogy a nálunk adott történelmi valóság, azaz fejlődésünk szocialista bázisai formálódnak. Erdemes és szükséges megbarátkozni a történelmi gondolatokkal.

A rétegek kérdése

Első gondolatként leszögezte: nem azt mondta Kunszabó Ferenc, hogy a rétegek stabilak, hanem hogy meglepő, milyen hihetetlen szívóssággal élnek tovább. Ezt *Erdei Ferenc* saját vizsgálatai is meggyőzően bizonyítják.

A zódés bizonyvábbtélka Erdei említiterte megdaság nak u háztá

Ugygek tÉlet mos dolgozmitotvas, nak. volt azok bizonytek m ebbe nem kások

Az aspi

Töldinancine i letmu hatók az elő dolgoz

Más megfi ta. M menet ért m A közjából

Ala mezőg Külör mily nyek kát a des m

A mezőgazdasági népesség rétegződése alapjaiban megváltozik. Ez bizonyított. De a történeti rétegek tovább élnek, ennek is számos bizonyítéka van. Egy hozzászólásra utalva, Erdei Ferenc a háztáji gazdaságot említi, mint olyat, amely szintén újra termeli a történeti rétegződést. A gazdasági épületekkel rendelkező gazdáknak ugyanis több lehetőségük van a háztáji állattartás kiterjesztésére.

Ugyancsak jellemző példája a rétegek tovább élésének a felhívári Szabad Élet Termelőszövetkezet. Ebben számos olyan gazda és ezek családja dolgozik, akik régen módosnak számítottak. Ezek ma valamennyien lovas, vagy motoros szakmában dolgoznak. A gyalogszakmákba már csak a volt szegényebb réteg asszonya megy, azok az első munkásalapítók, akik bizonyos történelmi presztizst szereztek maguknak; az állattenyésztésbe, ebbe a „piszkos munkába” helyi ember nem megy, ide importálják a munkásokat.

Az aspektus bővítése

Többen javasolták a rétegmozgások dinamikájának vizsgálatát. Erdei Ferenc is ajánlja, de rámutat, hogy többletmunka és főlveteli nehézségek várhatók, mivel a dinamikus hasonlításhoz az előzetes történeti monografikus feldolgozás a feltétele.

Másik gondolat egy „állapotban is megfigyelhető mozgásnak” a vizsgálata. Más szóval: hol tart a család életmeneteli pályájának grafikonján? Mit ért már el, s mi még a célja, vágya? A közösen vállalt munka szempontjából ez meghatározó lehet.

Alapvetően tisztázatlan kérdés a mezőgazdaságban ma a „nők ügye”. Külön vizsgálendő, hogy ma a nők milyen életkorban, milyen körülmények között vállalkoznak és milyen munkát a mezőgazdaságban. Ez fontos kérdés nálunk, de külföldön is. Ameriká-

ban például, a farmerek számára készített modellekben külön kategória az, hogy a farmer felesége dolgozik-e, vagy nem. Ha igen, naponta hány órát stb.? Fel kell tehát nálunk deríteni az asszonyokban rejlő munkakapacitást.

Munkaszervezési dolog — és ugyan- csak alkalmas az aspektus bővítésére — a szocialista brigádok vizsgálata. Vajon jelenleg milyen szerepet töltenek be ezek társadalmunkban, tevékenységük mennyire hatékony?

Jól használható anyag volna a mezőgazdasági üzemek operatív vezetése kezében a történeti rétegződést úgy vizsgálni, hogy „visszanyúlni, de a fejlődésben érzékelni”, azaz egyrészt az előre haladó folyamatokat nagyon figyelni, másrészt a másik oldalon a visszatartó folyamatokat is különösen megfigyelni.

A KUTATÁSOKRÓL

Többen szóvá tették, hogy Kun-szabó Ferenc csak a kérdések feltévé- séig jutott el, de az okok vizsgálatába már nem ment bele. Nagy feladatot jelent egy kérdés vagy tényállás jól megalapozott földerítése, mondotta Erdei Ferenc, és a munka praktikus sorrendjét így határozta meg: 1. helyzet-feltárás, 2. az okok elemzése, 3. az objektív törvényszerűségek kitapogata- tása, 4. realizálás, alkalmazás.

Foglalkoztak a hozzászólók azzal a kérdéssel is, hogy ki végezze a szociológiai vizsgálatokat: üzemi, vagy tudomán- yos, külső, vagy belső ember? Erdei Ferenc óvott attól, hogy személy- zeti, vagy munkaügyi szolgáltató tevé- kenységgé fogjuk be a szociológiát. Érté- két veszítené el, ha revízió-félévé válna. Leghelyesebb ezért kívülállóval végeztetni a felmérést.

A helyi felhasználás (személyzeti, munkaügyi célra való felhasználás) is szóba jöhet, ha a gazdaság vezetősége ezt elhatározza. Ehhez szükséges a

különbféle feltételek között érvényes modell képzése és alkalmazása.

Ehhez a gondolkörhöz kapcsolódik a javaslat, hogy a vizsgálatok eredményét helyben megtárgyalják a gazdaságok vezetői és nyomban intézkedjenek is. Ez rendkívül kényes kérdés. Gyakori példák bizonyítják, hogy a társadalmi intimitások nem körültekintő kitergetése súlyos problémákat eredményezhet, jó kollégák kapcsolatait rontja meg.

A hozzászólások során vetődött fel az *általánosítás* kérdése. Van olyan ember, aki *ellene van az általánosításnak és mindenfajta sommázásnak*, van aki elfogadja, mert hiszen általánosítható tényeket keresünk. Erdei Ferenc csak a túlmerész, vagy a kellően meg nem alapozott általánosításoktól óvott *Lenínre* utalva: fantázia nélkül nincs tudomány. Ha nem mozdul meg valakinek a fantáziája a mozaikok láttán, hogy azokat összerakja, akkor sose fog igazán komoly felismerésre jutni. De megbukik rögtön, ha áldozatul esik könnyelmű általánosításainak, és nem tudja azokat továbbra is kontrollálni.

A felszólalásokat összegezve azt tanácsolta Kunszabó Ferenecnek, hogy bátor általánosításait most vesse alá saját további vizsgálódásainak. Mert általánosítani, most merjen kontrollálni. És ha a tények arra tanítják, merje feladni téves általánosításainak eredményét.

A szociológiai vizsgálatok helyének megválasztásáról is esett szó konkrétan is, általában is. Felhívták a figyelmet a Duna–Tisza közötti területek elmaradottságára.

Erdei Ferenc a figyelmeztetést meg szívlelendőnek tartotta, mert kivételes esetek vizsgálati eredményei nem viszonyíthatók.

JAVASLATOK A TOVÁBBI MUNKÁRA

A vitaülés hozzászólói a bizonyos tekintetben úttörőnek ítélt kutatómunka ismertetése nyomán nemcsak véleményüket és építő bírázataikat mondták el, hanem sok ötlettel, javaslattal is szolgáltak a jövő munkáját illetően. Így például kutatásra érdemes kérdéseknek ítélték:

- a nagygazdasági vezetés szociológiai kérdéseit a vezetők egymás közötti—vezetők és vezetettek közötti összefüggésekre vonatkozóan;

- a kis csoportok munkaszervezeti formáinak vizsgálatát;

- a fiatalok és nők munkába állításának szociológiai problémáit;

- a technikai fejlesztéssel kapcsolatos szociológiai problémákat;

- a szabad idő vizsgálatokat (mivel töltik a dolgozók szabad idejüket és milyen igényük van ezzel kapcsolatban);

- a réteg helyett a csoport elnevezést használva, azt, hogy mennyire zárt, nyílt, tartós, mire alapozódik a csoportkapcsolat?

- az elvárások területén pedig az emberek szükségleteire, egyéni céljaira stb.-re vonatkozó vizsgálatokat.

Erdei Ferenc zárszavában a vitát igen termékenynek, hasznosnak mondtotta, s az előadó Kunszabó Ferenc számára buzdítónak, s túlnyomórészt helyeslőnek.

Ungváry Gábor